

revoluționar eminescian Toma Nour, oferă cercetătorilor un material bogat în semnificații. Fragment destinat probabil formei definitive a vastei compoziții epice a romanului *Geniu pustiu*, el este semnificativ nu numai pentru izvoarele culturii și pentru evoluția gândirii poetului, dar și pentru concepțiile lui artistice. Toma Nour, eroul eminescian — prin destinul său — se situează printre eroii cei mai înaintați ai epocii, alături de cei ai lui Shelley, Byron, Pușkin, Petőfi, Nekrasov, Mickiewicz, etc.¹

Acest fragment de roman constituie, totodată, o primă încercare — în proză, alături de cea a lui Alecsandri, în poezie — de a trata în literatura română tema vieții revoluționare din Rusia. Alte bucăți din proza postumă, în care găsim și alte aspecte ale vieții rusești, dovedesc și ele preocupări ale poetului nu lipsite de o anumită semnificație social-artistică. Îndeosebi

¹ Această lucrare nu s-a bucurat decît recent din partea criticii de atenția pe care o merită, înainte fiind doar menționată în citeva rînduri, în contexte diferite, dintre care unele nu i-au sesizat conținutul real. Astfel, cu prilejul primei editări a textului, la peste șase decenii după scrierea lui, comentatorul ediției în care fusese inclus, D. Murărașu, îi găsește „calități literare”, dar mai afirmă că și „viața de mizerie fizică și morală (a lui Toma Nour) într-o temniță, de unde e scos într-o noapte pentru a fi trimis în ghețurile siberiene”, „provine din fantezia lui Eminescu” (M. Eminescu, *Scrieri literare*, comentate de D. Murărașu, Craiova, 1935, ed. II, p. XLI). D. Murărașu reduce conținutul acestui „fragment de roman” la culorile unui peisaj romantic, la un „amestec de culori”, la „viziunea ghețurilor eterne” și nu-i relevă semnificația socială pe motiv că, probabil, nu avea de unde să cunoască geneza elementelor de descriere din acest fragment de roman, în special în descrierea unor fortărețe asemănătoare cu cele de pe malurile Nevei, transformate în închisori politice, ca de pildă cetatea Petropavlovsk din Petersburg, cu a cărei imagine reală narațiunea eminesciană are atîtea elemente identice. Alt editor, Alexandru Colorian într-o notă la ediția sa de *Proză literară* din 1943, reproducînd textul după ediția Murărașu, împreună cu aprecierile acestuia, face o singură precizare, dar tot în spiritul celui dintîi: *Toma Nour în Siberia* (acesta este titlul pe care i l-a atribuit Al. Colorian textului eminescian) este un „fragment din *Geniu pustiu* în decorul și culorile de epopee și mister al scaltzilor nordici” (M. Eminescu, *Proza literară*, ed. Alexandru Colorian, p. 95). Poetul însă preciza singur acest lucru: „Adînc sub ziduri curg verzile unde ale Nevei, amestecate cu mari bolovani de ghiță... Istoria cea mai crudă n-a putut să-și imagineze vreodată răceala cea putredă a acestor muri înalți... a acestor zăbrele groase ca brațul de bărbat și încolăcite ca șerpini... Lănțuit în lanțuri grele, cu ochii înfundați și rătăciți, tirindu-mi în brațe mormanul de paie muced pe care dorm... M-a dus în sala dreptății celei nedrepte... Masa era neagră, pe ea crucea de pe evanghelie. Fețele judecătorilor cu conștiința sclavă și cu fața rece și nepăsătoare ca arama, cu fruntea mică și stupidă mă-nfioară. Și cu toate acestea ștreangul ar fi fost o binefacere pentru mine” (M. Eminescu, *Proza literară*, Ediția îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, E.P.L., 1964: *Toma Nour în ghețurile siberiene*, p. 194—195). Sau — în continuare — părăsirea închisorii și drumul spre locul deportării siberiene: „Ieșirăm din închisoare, în curtea ei înconjurată cu multe ostrețe de fier pînă la gigantica poartă de piatră”. Un „temnicer bătrîn cu barba roșcată și lungă... urmat de soldați cu sabile scoase... deschise poarta. Afară aștepta o trăsură neagră asemenea cadelor mortuare. Credeam că mă duce la supliciu. Mă sui. În fundul trăsurii ședea un bătrîn galben ca moartea, cu capul pleșuv și încoronat de vo citeva fire de argint, cu lanțuri grele de mîini și de picioare. Era companionul durerilor mele... Dinaintea noastră ședea soldați, dinapoia trăsorii — cazaci călări... Mă bucuram c-o să mor în curînd, dar, vai, decepțiune! Ieșirăm afară de barieră la o căsuță mică. Acolo ne coborîrăm din căruță ca să ne punem într-o sanie c-un cal numai, c-un soldat cu pușcă și c-un cociș înarmat și el”. Drumul trecea „prin cîmpii numai de neaună, în urletul cel depărtat și flămînd al lupilor, în vijitiul geros al vîntului, zburat la Sibîr”. Partea despre locul deportării siberiene, descrisă de poet cu elemente realiste și mai